

לוחות אימון

פרקטיקה לקידום שטף קריאה

ד"ר לימור קולן ד"ר אפרת קוצר

הקדמה

הפרקטיקה של עבודה עם לוחות אימון נועדה להרחבת אוצר המילים ולביסוס שטף הקריאה. פרקטיקת הוראה זו היא חלק מתהליך של חקר מילים. היא פותחה בהתבסס על תיאורית הלמידה הסטטיסטית-הסתברותית, לפיה הקורא מזהה קשרים בין מילים, הנעוצים בקרבה פונולוגית (צלילית) ומורפולוגית (צורנית), ומתוך כך יוצר הכללות המחזקות אצלו את הייצוג של רכיבים אלה בזיכרון המנטלי. עם הזמן צובר הקורא ייצוגים סכמתיים ולומד דפוסים (מבנים של מילים) שכיחים בשפה.

למידה מסוג זה מושפעת לא רק ממידת החשיפה וההתנסויות בקריאה אלא גם מיכולות הקורא וממאפייני השפה הכתובה. למידה דרך מנגנון הלמידה הסטטיסטי רגישה לשכיחויות, לעקביות ולסדירות בשפה – היכולת של הקורא להכיר בדמיון בין המילים ולהסיק מתוכו על החוקיות ועל הדפוסים המכלילים.

לפיכך, למידה מוצלחת תתרחש בעקבות חשיפה למספר רב של מילים שיש להן מבנה סדיר, עקבי ובולט לקורא. חשיפה מסוג זה, המאפיינת את לוחות האימון, מאפשרת לקורא לזהות דפוסים חוזרים וליצור הכללות – שהן הסכמות המורפואורתוגרפיות.

הוראה באמצעות **לוחות אימון** הופכת תהליכי למידה טבעיים ולא מודעים לתהליכים הנלמדים בהוראה מפורשת. בהוראה המפורשת נחקור עם התלמידים מילים שיש להן מבנים שכיחים, סדירים ובולטים בשפה, נשוחח על הדמיון המבני בין מילים, נאסוף מילים

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

המתאימות לסכמה המבנית ונתרגל קריאה של המילים ברצף. בדרך זו נסייע לתלמידים לזהות דפוסים, להגדיר אותם כסכמות (תבניות פונולוגיות ומורפולוגיות) ולהתנסות ביישום שלהם במילים נוספות. ככל שההתנסויות תהיינה תכופות יותר, כך זיהוי המילים יהיה מהיר ומדויק יותר. הידע הנלמד תחילה באופן קונקרטי ומפורש, הופך בהמשך למופשט ולאוטומטי.

בתהליך למידה המבוסס על חקר מבנים של מילים, **הידע המורפואורטוגרפי** הולך ומתרחב ותומך בלמידה החדשה. צבירת ידע על מבנה המילים והפיכתו לסכמה תורמת להתפתחות שטף הקריאה ולרכישה של אוצר מילים דבור וכתוב. הקורא מיישם ידע שנצבר אצלו על אודות מבנה המילה ומתוך ידע זה הוא מצליח לזהות מילים חדשות במדויק וביעילות: תוך קריאת המילים הוא מזהה בהן חלקים דקדוקיים ומשמעויות. כך לדוגמה, קורא שרכש את הסכמה המשותפת למילים: מצלמה, מגרפה, מגלשה, מקפצה יצליח לזהות את המילה 'מפרסה' – לקרוא אותה בצורה מדויקת ולציין שזה סוג של מכשיר. בעשותו כן, הוא יתבסס על **התבנית המורפולוגית** מקטלה המספקת **ידע פונולוגי** על אופן הגיית הצלילים במילה, ו**ידע סמנטי** על כך שהמילה היא שם עצם מקטגוריה של מכשירים. מודעות לשורש תוסיף משמעות על ליבת המילה ותאפשר זיהוי מלא של המילה – מכשיר חשמלי או ידני לחיתוך פרוסות לחם, גבינה, ונקניק.

הטקסטים אותם קוראים התלמידים מהווים מצע להוראה וללמידה. כחלק מגישת ההוראה ההוליסטית, בחירת המילים לחקר ולעבודה באמצעות לוחות האימון צריכה לנבוע מתוכם. לפיכך, נאתר מילים מהותיות שיש להן חשיבות להבנת הטקסט והן גם מייצגות מבנים סדירים, עקביים ובולטים בשפה. המילה שתבחר תוביל להתנסות בקריאה של מילים נוספות הדומות לה. הדמיון יכול להיות פונולוגי באחד או יותר מצלילי

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

המילה או דמיון במבנה המורפולוגי של המילה. יתרה מכך, מאפיינים שונים משפיעים על מידת המורכבות של המילים ברשימה: אורך המילה, שכיחות המילים, מידת הדמיון של רכיבי המילה.

דוגמאות לדמיון פונולוגי בצלילי המילה:

שיר, גיר, סיר | גל, גול, גיל | בלון, חלון, עלון

דוגמאות לדמיון מורפולוגי בתבנית המילה:

משקל קטל: זמר, נגן, ספר | שלח, זרח, עטר

משקל קטל: פלא, קסם, קשת

שם הפועל + פתח גנובה בסוף מילה: לפתוח, למתוח, לשכוח

בניין פעל – גוף מדבר – הווה: מקומט, מחובר, מהודר

משקל קטיל – זהיר, בהיר, מהיר | כריש, חליל, גביש

מודל הוראה המשלב למידה דרך לוחות אימון

שלושה שותפים בתהליך למידה זה: הטקסט, הלומד והמורה.

1. **הטקסט** – מילות המטרה נבחרות מתוך הטקסט הנלמד.
2. **הלומד** – מתנסה בקריאה וחקר באופן פעיל את מילות המטרה ואת רשימת המילים.
3. **המורה** – מעורר את המודעות ואת שימת הלב להיבטים של משמעות ומבנה המילה – מבנה פונולוגי ומורפולוגי. הוא מרחיב את הידע של הלומדים על אודות מילת המטרה וחושף אותם למילים נוספות בשפה הדומות לה.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

שלבים בהוראה באמצעות לוחות אימון:

1. **בחירת מילה** מתוך הקשר אורייני: מילת מפתח בטקסט המייצגת תופעה לשונית שכיחה בשפה.

2. **חקר המילה:**

❧ זיהוי המשמעות של המילה (ברמה הסמנטית) – **לקרוא-למנוח נייר**

❧ זיהוי רצף האותיות המרכיב את המילה (ברמה האורתוגרפית)

ל-ק-ר-ז-ע ולא-ל-ק-ר-ז-א.

❧ זיהוי רצף הצלילים המרכיב את המילה ואופן הגייתם (ברמה פונולוגית) –

'likroa' עם פתח גנובה בסוף מילה ולא 'likro'.

❧ זיהוי הקטגוריה הלקסיקלית של המילה (ברמה המורפולוגית-דקדוקית) –

חלקי הדיבר: שם עצם, פועל, תואר השם ותואר הפועל, כינויי, מילת יחס.

לקרוא – שם פועל

3. **יצירת רשימת מילים** הדומות למילת המטרה באחד או יותר מן המאפיינים.

4. **חקר רשימת המילים** – זיהוי הדמיון והשוני בין המילים (סימון הרכיבים הדומים)

5. **הדגמה לקריאה רהוטה** של רשימת המילים תוך הדגשת הדמיון הצלילי ביניהן

6. **התנסות עצמית** של התלמידים בקריאת המילים

7. **התנסויות בקריאות חוזרות** של רשימת המילים

8. **הוספת מילים** חדשות לרשימה

9. **התנסויות בכתיבת המילים**

10. **שימוש במילת המטרה ובמילים נוספות** שנלמדו בהקשרים מגוונים – דבורים

וכתובים.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

למי ולמה מיועדים לוחות האימון?

הוראה באמצעות לוחות אימון מתאימה לצורך ביסוס שטף הקריאה והיא יכולה להתאים גם לקידום המטרות הבאות:

- ✓ לביסוס הידע האלפביתי והפענוח הלינארי בתהליך רכישת הקריאה והכתיבה
- ✓ לביסוס הידע האלפביתי וזיהוי המילים לתלמידים בכיתות ב-ו לקידום מיומנויות שטף הקריאה
- ✓ להרחבת הידע המורפולוגי
- ✓ להרחבת אוצר מילים
- ✓ לביסוס השליפה הלקסיקלית
- ✓ לביסוס הידע האורתוגרפי וצמצום שגיאות כתיב

דגשים

- * חשוב שתרגולי הקריאה לא יתנהלו באופן טכני אלא ילוו בשיח מטא לשוני חקרני.
- * חשוב שהשיח המטא לשוני יתנהל בקבוצה קטנה – בה ניתנת האפשרות לכל לומד לקחת חלק פעיל בשיח, בקריאה ובכתיבה.
- * חשוב להדגים ללומדים קריאה רהוטה.
- * חשוב להקשיב ללומדים קוראים בקריאה קולית את רשימות המילים. נזהה שגיאות קריאה ונחקור יחד איתם את המקור לשגיאה.
- * חשוב שבחירת מילת המטרה תהייה מהותית להבנת הטקסט ורלוונטית ללמידה של הלומדים ובו זמנית גם תייצג תופעה לשונית סדורה ושכיחה בשפה.
- * חשוב שהתרגול באמצעות לוחות האימון יתבצע באופן חווייתי, מגוון ובשילוב

משחק והנאה.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

- * חשוב לשלב **תרגולי קריאה חוזרת בלמידת עמיתים בחברותא** – הקראה קולית והכתבה של מילים זה לזו.
- * רצוי לעודד את התלמידים **לתרגל כמה שיותר קריאה** של רשימות המילים בלוחות האימון בכיתה ובבית. התלמידים יכולים להדביק כוכבים בחלק האחורי של הלוח, לתייעוד מספר התרגולים.
- * אפשר לשלב **קריאה בטנדו** – המורה קורא הברה ראשונה והתלמיד הברה שנייה. לאחר מכן מתחלפים: התלמיד קורא הברה ראשונה והמורה קורא הברה שנייה. אפשר לתרגל קריאה בטנדו גם בחברותא. פעילות זו מתאימה למילים רב-הברתיות. קריאה בטנדו מצריכה תהליכי ויסות בקריאה אל מול האחר.
- * **תרגול קריאה המשלב קריאה פעילה** – להציע רשימת מילים לפי קטגוריות לקסיקליות ולזהות מילים יוצאות דופן. לדוגמה: זהיר, עדין, שביר, כריש, בהיר (משקל קטיל – קטגוריה דומיננטית שמות תואר, יוצא דופן שם עצם). אפשרות אחרת: להציע רשימת מילים שבה שתי קטגוריות לקסיקליות, הלומדים קוראים בקריאה שיתופית – כל לומד מקריא מילים מקטגוריה מסוימת. פעילויות מסוג זה מחדדות את הערנות המורפולוגית, מפתחות את הגמישות הקוגניטיבית ותורמות לוויסות הקריאה.

הדגמות ללוחות אימון

ד"ר לימור קולן, ד"ר אפרת קוצר ומיכל רז

רשימות המילים שלהלן מדגימות מקבצים של מילים החולקים דמיון פונולוגי או מורפולוגי ושיש להן "מנגינה" דומה. רשימות המילים נלמדות בהקשר למילת מטרה.

לוחות אימון לפי סימני הניקוד

[קמץ/פתח/שווא](#)

[חיריק](#)

[חולם](#)

[צירה/סגול](#)

[שורוק/קובוצ](#)

דוגמאות לניתוח קטגוריות לקסיקליות של המילים:

קטגוריה לקסיקלית	רשימת המילים
מילים חד-הברתיות. דמיון אורתוגרפי ופונולוגי כמעט מלא. שינוי אחד בעיצור הפותח. מתאים לביסוס שטף הקריאה. עירוב של שמות ופעלים.	חם, ים, צם, דם, שם, נם שר, צר, פר, הר, גר, בר, מר יד, צד, כד, עד, חד, קד, בד אף, דף, טף, כף, עף, צף, חף גל, אל, טל, סל, על, קל, דל
מילים דו-הברתיות. פועל, גוף שלישי יחיד, זכר בזמן עבר. בניין קל (פֻעַל) – כל הפעלים שייכים לבניין קל (הבניין הבסיסי ביותר בשפה העברית), שבו אין תוספות לבניין, אלא רק השורש והנטייה לפי גוף, זמן ומספר. כל המילים מבטאות פעולה שיכולה להיות מוחשית או מופשטת.	שָׁמַע, בָּלַע, קָלַע, שָׁקַע, קָרַע, נָקַע, נָגַע, נָסַע

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

האות ע' סופית – היא לא סיומת או צורן אלא חלק מהשורש. כל המילים חולקים אות שורש שלישית – אות ע גרופית.	
מילים דו־הברתיות. קטגוריה לקסיקלית – שמות	פָּנָס, גָּמַד, גָּמֶל, מָרָק, טוֹס, נָחַשׁ, בָּצָל, אָזוּ
מילים דו־הברתיות. פועל, גוף שלישי יחיד, זכר בזמן עבר. בניין קל (פָּעַל) – כל הפעלים יוצאי דופן בצורתם כי הם בעלי אותיות אהו"י כגון: ה', א'. רוב המילים בעלות שורש המכיל אות מאותיות אהו"י – שורשים של' פועל היא האות הא.	בָּנָה, קָנָה, רָאָה, בָּכָה, עָנָה, עָלָה, פָּנָה, טָעָה
מילים בעלות דמיון צורני ברור עם הבדלים קלים המתאימים לניתוח לשוני בכיתה. קטגוריה לקסיקלית: פועל, גוף שלישי, יחיד, נקבה בזמן עבר. כל המילים בבניין קל (פָּעַל). כל המילים מסתיימות בצירוף םָ – הסיומת היא לא אות שורש אלא צורן, כלומר, תוספת דקדוקית המציינת נקבה. חלק מהמילים הם פעלים רגילים, וחלק מהמילים מכילות שורש "חלש" או בעלי אותיות אהו"י המביא לשינויים בצורת הנטייה (ענתה, קנתה).	כָּתְבָה, שָׁמְרָה, מָצְאָה, נָסְעָה, לָמְדָה, בָּנְתָה, קָנְתָה, עָנְתָה
פועל, גוף שלישי יחיד, זכר בזמן עבר. בניין קל (פָּעַל) – זהו הבניין הבסיסי, האקטיבי של פעלים רבים בעברית. כל הפעלים שייכים לגזרת השלמים ללא עיצורים "חלשים" הגורמים לשינויים צורניים. מבחינה סמנטית, כל הפעלים מציינים פעולה גופנית מוחשית ואקטיבית. כולם קשורים לתנועה או לשינוי מצב.	פָּתַח, שָׁלַח, סָלַח, מָרַח, מָתַח, קָדַח

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

פועל, גוף שלישי יחיד, זכר בזמן עבר. בניין קל (פֻעַל) – זהו הבניין הבסיסי, האקטיבי של פעלים רבים בעברית. כל הפעלים שייכים לגזרת השלמים. מבחינה סמנטית, כל המילים מציינות פעולות פיזיות או מופשטות.	פָּרַח, צָרַח, נָבַח, בָּרַח, זָרַח, שָׁכַח, גָּזַר שָׁמַר, שָׁבַר, זָכַר, גָּמַר, חָתַר, נָחַר
שמות עצם בתבנית קְטִילָה. מין דקדוקי – לכל המילים סיומת םֶה האופיינית לשמות עצם נקבה (גלידה טעימה; שמיכה גדולה, פגישה חשובה). שדה מורפולוגי – אפשר לחלק את המילים ברשימה לשתי קבוצות: 1) שמות עצם מוחשיים. 2) שמות פעולה (שמות שמקורם בפועל, כגון זריקה, פגישה). בכל המילים שווא נע בתחילת מילה.	גְּלִידָה, גְּבִינָה, גְּלִימָה, שְׁמִיכָה, כְּנִימָה, זְרִיקָה, פְּגִישָׁה, כְּבִיסָה
שמות תואר במשקל קְטִיל המתאר מצב, תכונה או איכות של שם עצם. מין דקדוקי – צורת זכר יחיד. שדה סמנטי – אפר לחלק את הרשימה לפי תחום המשמעות: תכונות אישיות או קוגניטיביות, תכונות פיזיות או תחושתיות.	צָעִיר, זָהִיר, בָּהִיר, מָהִיר, קָרִיר, זָעִיר, שָׁבִיר, שְׁעִיר
שמות עצם המציינים דבר, מקום או רעיון. מין דקדוקי – צורת זכר. יוצאת דופן המילה עיר בצורת נקבה (עיר גדולה). צורת יחיד ורובן ניתנות להטיה לצורת רבים (גירים, סירים, שירים). מילים חד־הברתיות שדה סמנטי – משמעויות מגוונות ורובן מציינות שמות קונקרטיים (למעט המילה שיר).	גִּיר, דִּיר, נִיר, סִיר, עִיר, צִיר, קִיר, שִׁיר
שמות עצם במשקל מְקַטֵּל/מְפַעֵל המציין כלים, מכשירים מוחשיים.	מַבְרֵג, מְזֶרֶק, מְסַרֵּק, מְזַלֵּג, מַצְפֵּן, מְדַגֵּשׁ, מַכְתֵּשׁ

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

מין דקדוקי – צורת זכר (מברג ישן; מזרק חד־פעמי)	
שמות עצם במשקל מְקַטֵּל המציין שם עצם מוחשי, שם מכשיר או שם פעולה. מין דקדוקי – צורת זכר שדה סמנטי – מגוון	מִכְתָּב, מִרְשָׁם, מִבְחָן, מַצֵּד, מְסַמָּךְ, מְשַׁחֵק, מְגַדֵּל
פועל בבניין הפעיל שבצורת עבר מקבל את התחילית ה־ + שורש צורת עבר, גוף שלישי יחיד מין דקדוקי – צורת זכר שדה סמנטי – פעלים המציינים משמעות סיבתית (גורמים שמהוו יקרה – נושא הפעולה גורם לפעולה כלפי מושא), כלומר, הפעולה מבוצעת בידי סובייקט ומשפיעה על אובייקט.	הִצְלִית, הִבְטִית, הִבְרִית, הִרְתִּית, הִכְרִית, הִנְצִית, הִצְמִית
פועל, בניין נפעל בצורת סביל המקבל את התחילית נ־ + שורש. זמן עבר, גוף שלישי יחיד מין דקדוקי – צורת זכר צורת סביל, כלומר הפעולה מתרחשת על הנושא ולא נעשית על־ידי הנושא.	נִדְלַק, נִדְחַף, נִפְתַּח, נִסְגַּר, נִקְרַע, נִלְקַח, נִמְצָא
שמות עצם במשקל קְטִיל המציין שמות עצם מחושיים. מין דקדוקי – צורת זכר רוב המילים אינן נגזרות משורש פועלי ברור, אלא הן שמות עצם ראשוניים.	גָּלִיל, חָלִיל, כָּרִישׁ, חָצִיל, גָּבִישׁ, צָעִיר, עָצִיץ
שמות עצם במשקל מְקַטֵּל המציין שם מקום, ושם פעולה. מין דקדוקי – צורת זכר שדה סמנטי – שמות מקומות (מקלט, מגרש, מנחת) ותוצאה של פעולה (מפגש, מצעד). שמות הגזורים משורשים שלמים.	מְקֻדָּשׁ, מְגֻרָשׁ, מְבָצָר, מְנַחַת, מַצֵּד, מַפְגֵּשׁ
שם פועל עם ע' בסוף בחטף גנובה	לְשַׁמַּע, לְגַרֵעַ, לְקַבֵּעַ

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

א' איתן בניין קל עתיד	אֲחִישׁ, אֲבִקֵּשׁ, אֲנַסֶּה
שמות פעולה	שְׁמִירָה, גְּזִירָה, עֲצִירָה